ISSN 2591-1201 LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 1

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2018

Redakcija te številke je bila zaključena 25. 5. 2018.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Mateja Čoh Kladnik
Dr. Milko Mikola
7

Razprave

Igor Grdina
Uveljavitev monološke strukture v slovenskem zgodovinopisju
17

Damjan Hančič
Komunistična partija in njeno delovanje na Kamniškem med drugo svetovno vojno in v prvih letih po njej
67

Milko Mikola
Mladoletni obsojenci v Sloveniji v obdobju 1945–1953
95

David Petelin
Prelom s starim in ustvarjanje nove elite
123

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
In memoriam Anton Drobnič (1928–2018)
159

Recenzije

Renato Podbersič
Jože Mihevc, Skozi taborišča do sreče, zbirka Zapisi iz zdomstva, Mladika, Trst 2018
169

Tamara Griesser Pečar
Zdenko Roter, Pravi obraz. Neizbrisna znamenja resničnosti, Sever & Sever, Ljubljana 2017
175

In memoriam

Tamara Griesser Pečar

In memoriam Anton Drobnič

(1928–2018)

Anton Drobnič je bil prvi generalni javni tožilec samostojne Slovenije. Svoj mandat je nastopil, še preden se je Slovenija osamosvojila. Tedanja slovenska skupščina ga je izvolila na predlog Demosa oktobra 1990, službo pa je nastopil 3. decembra 1990. Takoj se je formiral odpor, o čemer pričajo številna pisma bralcev. Nasprotnike je motilo predvsem, da je bil domobranec in soustanovitelj Nove slovenske zaveze. Drobnič je v uvodniku prve številke revije *Zaveza* na kratko orisal zgodovinsko dogajanje med drugo svetovno vojno na slovenskih tleh. Navedel je, da je odpor proti okupatorju najprej začela demokratična (tradicionalna) stran, da je »*demokratično zastavljen vseslovenski odpor proti okupatorju [...] zavrla revolucija, ki jo je na narodnem pogorišču zasnovala in izvedla Komunistična partija Slovenije - zvesta članica Kominterne*«, da je bila Protiimperialistična fronta usmerjena proti zahodnim imperialistom takratnih zaveznikov iz pakta Hitler-Stalin, da se je šele po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo preimenovala v Osvobodilno fronto, da so si »*komunisti prisvojili izključno pravico do boja proti okupatorju in vse, ki se ne bi pokorili*

temu monopolu, razglasili za narodne izdajalce«. Pisal je še o Slovenski legiji, vaških stražah, Slovenski zavezi, Narodnem odboru, o umiku domobrancev na Koroško in njihovem pokolu.[1] Taka razlaga preteklosti je nasprotovala tedanji uradni interpretaciji zgodovinskega dogajanja, saj je bilo zgodovinopisje propagandno sredstvo totalitarnega komunističnega režima. Kar 32.000 podpisnikov s predsednikom predsedstva Milanom Kučanom na čelu je zato podpisalo peticijo, v kateri so zahtevali Drobničevo odstavitev in Peter Bekeš,[2] delegat v družbenopolitičnem zboru, je nekaj dni pred osamosvojitvijo, 19. junija 1991, podal pobudo za njegovo razrešitev.[3] Drobnič je ostal generalni javni tožilec vse do konca leta 1998, napadi nanj pa so se nadaljevali ne samo do takrat, ampak tudi po njegovi upokojitvi. Umrl je 18. januarja 2018.

Anton Drobnič se je rodil 20. aprila 1928 na Blokah na Notranjskem, v kmečki družini. Jeseni 1940 je prišel v klasično gimnazijo v Ljubljani. Šolanje je prekinil jeseni 1944, ko se je, star komaj 16 let, skupaj z bratom priključil slovenskim domobrancem. Z njimi se je maja 1945 umaknil na Koroško in pristal v taborišču Vetrinj. Angleži so ga z domobranci izročili Jugoslaviji konec maja. Pristal je v taborišču Šentvid, kjer je doživljal grozote. Izpuščen je bil avgusta 1945. Leto dni ni smel nadaljevati šolanja in šele jeseni 1946 je bil ponovno v klasični gimnaziji v Ljubljani. Tam je spoznal tudi svojo ženo Lidijo, ki je kot on postala pravnica. Jeseni 1949 je bil aretiran, ker je bil član ilegalne organizacije krščanskodemokratske mladine, katere cilj je bil, da se Slovenija odcepi od Jugoslavije na demo-

1 Tone Drobnič »Slovenska zaveza«, *Zaveza*, št. 1, 20. 4. 1991, str. 1, 2.

2 Peter Bekeš je bil na zadnjem kongresu Zveze komunistov Slovenije izvoljen za člana centralnega komiteja in za člana predsedstva CK. http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1003930/, pridobljeno 22. 3. 2018.

3 http://www.sistory.si/cdn/publikacije/36001-37000/36873/Porocevalec_1991-07-25_21.pdf, pridobljeno 15. 3. 2018.

kratičen način. Obsojen je bil na leto dni družbenokoristnega dela, prav tako kot njegova bodoča žena.

Po prestanem prisilnem delu je Drobnič končal gimnazijo in študiral pravo na ljubljanski pravni fakulteti, kjer je leta 1955 diplomiral. Nato je bil pravni referent na Državnem zavarovalnem zavodu, Direkciji za SR Slovenijo v Ljubljani, od leta 1967 je vodil pravne posle pri ustanovitvi zavarovalnice Sava in nato pri ustanovitvi pozavarovalnice, bil je višji svetnik in je opravljal delo pomočnika in namestnika generalnega direktorja ter vodje splošnega sektorja, kratko obdobje je tudi predaval kot eksterni predavatelj za zavarovalno pravo na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Leta 1969 je opravil pravosodni izpit in je od konca leta 1976 vse do izvolitve za generalnega državnega tožilca deloval kot samostojni odvetnik. Po upokojitvi leta 1998 je bil dolgoletni predsednik Nove slovenske zaveze. Bil je tudi skupaj z Jožetom Dežmanom in drugimi soustanovitelj ustanove Memores, ki si je za cilj zastavila, da bo pomagala pri odkrivanju, prekopu in identifikaciji posmrtnih ostankov žrtev vojne in revolucije v Sloveniji in tujini. Svoje delo je videl kot neke vrste poslanstvo: »Že pred padcem komunizma in osamosvojitvijo Slovenije sem svoje preživele prijatelje in znance opozoril, da nismo ostali živi kar tako brez smisla in dolžnosti, ampak nas je Bog rešil tedanje krute smrti zato, da bomo pričali o resnici. Pa tudi na to, naj ne pričakujemo priznanja ali celo nagrade, ampak nasprotovanje in blatenje vse do smrti. Res so nekateri oblateni že odšli, druge nas ne čaka nič boljšega, a vendar je treba vztrajno in neomajno pričati o resnici. Tudi sam se trudim spoznati in govoriti resnico, tudi kaj narediti, da bi resnico lažje spoznali še drugi. Uspeha ni veliko, ga pa vendarle je vsaj toliko, da moje delo ni bilo zaman.«[4]

4 »*Miselna lenoba je za resnico uničujoča. Pogovor z Antonom Drobničem,*

Drobnič je svoje delo kot generalni javni tožilec skiciral tako: »*Odkrivanje medvojnih in povojnih zločinov in pregon storilcev sta bila poleg postavitve in ureditve državnega tožilstva samostojne Slovenije moja prva skrb. Zato sem takoj zahteval, naj tožilci od pristojnih kriminalističnih služb zahtevajo temeljito in vsestransko raziskavo vseh vojnih zločinov.*«[5] Kot je sam pripovedoval, so bili državni organi, vključno z ministri in s kriminalistično službo, kljub obljubam bolj ali manj povsem neaktivni. Možnosti za pregon vojnih zločincev so bile takrat zelo slabe, kar je pojasnil v intervjuju v *Zavezi* leta 2014: »*Glavna ovira so bili ljudje tako v policiji kot v tožilstvu in na sodiščih. Ti so z redkimi izjemami ostali isti tako po miselnosti, znanju in navadah – 'moralno-politično kvalificirani' komunisti, ki si, kot bi rekel zadnji vodja komunistične diktature v Sloveniji, kazenskega pregona partizanskih zločincev intimno niso mogli niti zamisliti. Po tedanjih zakonih je policija usmerjala tožilstvo in ne obratno, kot velja sedaj. Zato so bili za pregon najbolj pomembni policisti in njihovi voditelji, zlasti ministri in vodje kriminalistične službe.*«[6] Ker je kraja družbenega premoženja vedno bolj naraščala, je Drobnič leta 1996 ustanovil tudi skupino državnih tožilcev za posebne zadeve, ki je začela preganjati gospodarski in organizirani kriminal na Slovenskem. Na čelo te je postavil poznejšo generalno javno tožilko Barbaro Brezigar.[7]

prvim slovenskim generalnim državnim tožilcem in dolgoletnim predsednikom Nove slovenske zaveze«, *Zaveza*, št. 93, 2014, str. 52.

5 Metod Brlec, »*'Komunisti so bili teroristi'. Pogovor z Antonom Drobničem*«, *Demokracija*, 25. 10. 2001, str. 37.

6 »*Pogovor z Antonom Drobničem, prvim slovenskim generalnim državnim tožilcem in dolgoletnim predsednikom Nove Slovenske zaveze*«, *Zaveza*, št. 93, str. 47, 48.

7 Drobničeva naslednica, Zdenka Cerar, je tej skupini odvzela pooblastila za raziskovanje povojnih pobojev.

Na ustavnem sodišču je Drobnič izpodbijal nekatere zakone iz leta 1945, tako Zakon o konfiskaciji, pa Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo,[8] kjer ni bil uspešen. Pritrdil pa mu je sodnik dr. Lovro Šturm, ki je napisal odklonilno ločeno mnenje.[9] Spodbijal je uspešno tudi Zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast.[10] Drobnič je zahteval tudi ustavno presojo Uredbe o vojaških sodiščih, ki je izvirala iz leta 1944. Ustavno sodišče je temu le delno ugodilo. V odločbi je zapisalo, da se »*[v] Republiki Sloveniji […] ne uporabljajo tiste določbe Uredbe o vojaških sodiščih z dne 24. maja 1944, ki so bile že v času nastanka in uporabe Uredbe v nasprotju s splošnimi, od civiliziranih narodov priznanimi pravnimi načeli, in so tudi v nasprotju z ustavo Republike Slovenije*«.[11]

Najodmevnejša zadeva, ki se je že takoj na začetku mandata lotil, je bilo prizadevanje za obnovo Rožmanovega procesa. Vojaško sodišče je na montiranem procesu ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana v odsotnosti avgusta 1946 obsodilo na 18 let odvzema prostosti s prisilnim delom, na pet let izgube političnih in državljanskih pravic ter odvzem premoženja, po pritožbi pa mu je bilo odvzeto še državljanstvo. Prav takrat, ko je Drobnič pripravljal obnovo procesa, sem ga spoznala in zadevo spremljala do konca. Povabil me je na razgovor in me prosil, da napišem zgodovinsko ekspertizo. Drobniču je šlo za to, da se ne ugotovijo samo številne procesne napake, kar je potem bilo nedvoumno ugotovljeno v postopku za varstvo zakonitosti, temveč za to, da pride na dan zgodovinska resnica in da se razkrijejo manipulacije in potvorbe pri procesu leta 1946. Drugo ekspertizo je pripravil dr. France M. Dolinar. Od

8 *Uradni list DFJ*, št. 66/45, in *Uradni list FLRJ,* št 59/46.

9 U-I-247/96, 22. 10. 1998.

10 To je bil zakon, ki je bil objavljen v *Uradnem listu SNOS in NVS,* št. 7/45. U-I-248/96, 30. 9. 1998.

11 U-I-6/93, 1.4.1994, OdlUS III, 33.

vsega začetka so bile težave. Temeljno sodišče je za obnovo kazenskega spisa, kar bi v normalnih razmerah lahko trajalo samo nekaj dni, potrebovalo kar tri leta. Nobenega interesa ni bilo, da se ta proces razveljavi. Drobnič je moral tudi intervenirati, da sva s kolegom Dolinarjem dobila vpogled v arhivsko gradivo tajne policije.

Kar trikrat je Okrožno sodišče v Ljubljani (1996, 1998, 2003) zavrnilo obnovo procesa, in sicer s podobnimi argumenti kot revolucionarno sodišče leta 1946, enačilo je »boj proti komunizmu« s »prostovoljno kolaboracijo«, sodniki Višjega sodišča v Ljubljani pa so odločbo nižjega sodišča dvakrat razveljavili, tretjo konec aprila 2004 pa potrdili, tako da je bila zahteva pravnomočno zavrnjena. Okrožno sodišče je zavračalo nove dokaze, nova zgodovinska dela in ekspertize in svoje ugotovitve utemeljevalo z ugotovitvami komunističnega zgodovinopisja. Pri tem pa je sodišče delno izbiralo tudi različne možnosti zavlačevanja in trikov. Sklep okrožnega sodišča z datumom 25. septembra 1996 je bil dostavljen generalnemu državnemu tožilcu Drobniču 30. decembra 1996, več kot tri mesece pozneje. Tožilstvo je imelo možnost vložiti pritožbo v roku treh delovnih dni.[12] Podobno se je zgodilo tudi po drugi sodbi. Drobnič je tako rekoč silvestroval na tožilstvu, da mu je uspelo pripraviti pritožbo v zakonitem roku. Zgovorno je tudi, da je Rožman šele v tretjem postopku na okrožnem sodišču dobil ob stran zagovornico. To je bila odvetnica srbske narodnosti, zaposlena pri vojski, ki o polpretekli slovenski zgodovini ni imela pojma in se z njo po lastni izjavi tudi ni nameravala ukvarjati. Ker je bila obnova procesa po tretji obravnavi na Okrožnem

12 Več o Rožmanovem procesu vse do razveljavitve: Marija Čipić Rehar, France M. Dolinar, Tamara Griesser Pečar, Blaž Otrin, Julijana Visočnik, *Med sodbo sodišča in sodbo vesti*, Družina, Ljubljana 2009; Tamara Griesser Pečar, France M. Dolinar, *Rožmanov proces*, Družina, Ljubljana 1996.

sodišču v Ljubljani dokončno zavrnjena, je Drobnič, preden mu je potekel mandat, 6. novembra 1998 vložil še zahtevo za varstvo zakonitosti, ki jo je njegova naslednica, generalna državna tožilka Zdenka Cerar, takoj po svojem nastopu umaknila z nepravnim argumentom, da ni v interesu države.

Vendar Drobnič tudi po upokojitvi ni prenehal. S hčerko, odvetnico Lidijo Grbec, je pripravil novo zahtevo za varstvo zakonitosti, ki jo je Lidija Grbec v imenu nadškofa Alojzija Urana vložila konec decembra 2005. Medtem se je namreč spremenila zakonodaja in je za duhovnike in redovnike registriranih verskih skupnosti lahko vložil zahtevo zakoniti zastopnik verske skupnosti, v tem primeru ljubljanska nadškofija. Okrožno sodišče v Ljubljani je leta 2009 ustavilo kazenski postopek zoper dr. Gregorija Rožmana, ljubljanskega škofa, analogno pa tudi zoper dr. Miho Kreka, bivšega ministra jugoslovanske vlade v emigraciji, ker je Vrhovno sodišče Republike Slovenije 1. oktobra 2007 ugodilo zahtevi za varstvo zakonitosti.

Pridružimo se oceni Bogomirja Štefaniča o Drobniču v *Zavezi:* »*Njegov poziv k dejavni državljanski drži in zgled demokratične jasnosti, ki nam ga je zapustil z lastnim ravnanjem, ostajata velik izziv in vabilo k spremembam v slovenski družbi*.«[13]

13 »Zgled demokratične jasnosti«, *Zaveza*, št. 107, str. 52.